

УДК 378.014.6(477):061.1

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2024.306339

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Олена Кірдан, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-7295-4722

E-mail: kirdan_olena@ukr.net

Богдан Авраменко, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0009-0005-0940-5295

E-mail: avramenko_bogdan@ukr.net

*У статті виокремлено та схарактеризовано етапи розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні. Характерною ознакою початкового етапу (1991–1999 рр.) стало інституційне структурування національної системи забезпечення якості вищої освіти. Особливості адаптаційного етапу (2000–2010 рр.) – декларування та узгодження із принципами й засадничими ідеями Болонського процесу нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти. На формульовальному етапі (2011–2014 рр.) затверджено нормативно-законодавче забезпечення долучення України до Болонського процесу. Характерні ознаки модернізаційного етапу (2015–2019 рр.) – створення та запуск діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, започаткування проведення акредитацій освітніх програм; становлення внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти у закладах вищої освіти. З 2020 р. розпочався сучасний етап розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.
Ключові слова: акредитація освітніх програм; державна освітня політика; культура якості; нормативно-правове регулювання; система забезпечення якості вищої освіти; стандарти вищої освіти; якість освітнього процесу закладу вищої освіти; якість вищої освіти.*

DEVELOPING A SYSTEM OF QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Olena Kirdan, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Pedagogy and Educational Management Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-7295-4722

E-mail: kirdan_olena@ukr.net

Bogdan Avramenko, Postgraduate Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0009-0005-0940-5295

E-mail: avramenko_bogdan@ukr.net

*The purpose of the article is to allocate and substantiate the stages of development of the higher education quality assurance system in Ukraine, and to determine the characteristic features of each stage. To achieve this goal, the following general scientific methods were used: analysis, synthesis, comparison and generalization.
The article identifies and substantiates the stages of development of the system of quality assurance in*

higher education in Ukraine. The characteristic features of the initial stage (1991–1999) were the institutional structuring of the national system of quality assurance in higher education. The peculiarities of the adaptation stage (2000–2010) are the declaration and alignment with the principles and fundamental ideas of the Bologna Process of the regulatory and legal framework for quality assurance in higher education in Ukraine. At the formative stage (2011–2014), the regulatory and legislative framework for Ukraine's accession to the Bologna Process was approved. The characteristic features of the modernization stage (2015–2019) are the establishment and launch of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education, the launch of accreditation of educational programmers; and the establishment of internal quality assurance systems in higher education institutions. In 2020, the modern stage of development of the higher education quality assurance system in Ukraine began.

The practical significance of the results obtained is that they can be used in further scientific research on the mechanisms of quality assurance in higher education in Ukraine.

Keywords: *accreditation of educational programmers; state educational policy; quality culture; regulatory and legal regulation; system of quality assurance of higher education; standards of higher education; quality of the educational process of a higher education institution; quality of higher education.*

В Україні якість вищої освіти визначено пріоритетом державної політики у сфері вищої освіти. Цей вектор суголосний із стратегічними пріоритетами розвитку Європейського простору вищої освіти та базований на моделі забезпечення якості на основі результатів. Якість вищої освіти нині є загальнолюдською і соціальною цінністю. Оскільки заклади вищої освіти є центральною ланкою системи вищої освіти, то вони відповідають за побудову та розвиток системи внутрішнього забезпечення якості, розроблення нових підходів та механізмів формування високої культури якості.

Теоретичне підґрунтя для дослідження проблеми забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності становлять праці таких українських науковців, як О. Біляковська, М. Бойко, С. Калашнікова, О. Локшина, В. Луговий, О. Осередчук, Ж. Таланова, Т. Фініков та ін. Однак, незважаючи на достатній рівень наукового осмислення проблематики якості вищої освіти, окремі її аспекти потребують подальших наукових досліджень.

Метою статті є виокремлення етапів розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Досягнення мети дослідження уможливило використання загальнонаукових методів: аналізу, систематизації та узагальнення.

У межах попередніх напрямів організації наукового пошуку обґрунтовано зміст поняття «якість освітньої діяльності»; констатовано, що забезпечення якості освітньої діяльності в університетах України узалежене від політики закладів вищої освіти та локальних нормативних документів, які формалізують ці процеси на інституційному рівні [2; 3].

Чинні нормативно-законодавчі документи визначають засадничі ідеї державної освітньої політики щодо якості вищої освіти. У Законі України «Про освіту» (2017 р.) визначено, що «система забезпечення якості освіти має за мету гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою; постійне та послідовне підвищення якості освіти; допомогу закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти» [6]. У Законі також вказано, що складниками системи забезпечення якості освіти в Україні є: «система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система

забезпечення якості освіти); система зовнішнього забезпечення якості освіти; система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти» [6]. Отже, становлення і розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні передбачає структурні й змістові, взаємозумовлені та взаємопов'язані зміни її складників відповідно до чинного нормативно-законодавчого забезпечення.

На основі систематизації чинних нормативно-правових актів за принципом верховенства права та хронологічним принципом нами виокремлено такі групи нормативно-правових документів щодо розвитку системи забезпечення якості вищої освіти України: нормативно-правове регулювання заходів державного нагляду в сфері вищої освіти, державні інструменти впливу на зміст і якість вищої освіти, становлення системи забезпечення якості освіти в Україні.

Аналіз змісту нормативних документів, розвитку механізмів забезпечення якості вищої освіти уможливило виокремлення та обґрунтування п'яти етапів розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Перший етап – початковий – інституційного структурування національної системи забезпечення якості вищої освіти (1991–1999 рр.) пов'язаний із «запровадженням ліцензійно-акредитаційної моделі її оцінювання, яку започатковано 1 червня 1992 р.» [8, с. 47]. Знаковими подіям цього періоду стало створення Державної акредитаційної комісії (1995 р.); затвердження Положення про ліцензування та Положення про акредитацію, нової редакції Закону України «Про освіту» (1996 р.).

Низка нововведень щодо стандартизації вищої освіти були затверджені на найвищому урядовому рівні. Так Кабінетом Міністрів України затверджено вимоги до державних стандартів вищої освіти (постанова КМУ від 7 серпня 1998 р. № 1247): «державні стандарти вищої освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Вони є основою оцінки освітнього рівня громадян незалежно від форм одержання вищої освіти. Відповідність освітніх послуг державним стандартам вищої освіти визначала якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів» [7]. Отже, на рівні держави задекларовано обов'язковість дотримання державних стандартів усіма суб'єктами в системі вищої освіти.

Таким чином, упродовж 1991–1999 рр. напрацьовано нормативне поле та структуровано систему забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Другий етап (2000–2010 рр.) – адаптаційний – декларування та узгодження, уведення в дію нормотворчих документів України щодо забезпечення якості вищої освіти із принципами та засадничими ідеями Болонського процесу.

Упродовж цього етапу затверджено нове Положення про акредитацію (2001 р.), уведено в дію новий закон «Про вищу освіту» (2002 р.) уведено в дію постанову Кабінету Міністрів України «Про Державну акредитаційну комісію» (2003 р.) та ін.

Протягом вказаного періоду поле законодавчо-нормативної діяльності Міністерства освіти і науки України спрямовувалась на реалізацію чинних актів Верховної Ради України, Президента України (Про невідкладні заходи щодо функціонування та розвитку освіти в Україні, 2005 р.; Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, 2010 р. та ін.), Кабінету Міністрів України (Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, 2006 р.; Про затвердження переліку

спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, 2010 р.) та розпорядчих документів Міністерства освіти і науки України, які визначали державну освітню політику.

Третій етап (2011–2014 рр.) – формувальний, що передбачав організаційно-нормативне оформлення долучення України до Болонського процесу.

Знаковим кроками щодо забезпечення якості вищої освіти стало розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій (2011 р.), прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) [5], який сформував концепцію створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та ін.

Четвертий етап (2015–2019 рр.) – модернізаційний – передбачав утворення та запуск діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; становлення у закладах вищої освіти внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти.

Відправною точкою умовно виокремленого нами четвертого модернізаційного етапу вважаємо прийняття 15 квітня 2015 р. постанови КМУ про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та ухвалення Міністерською конференцією в Єревані 14–15 травня 2015 р. Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [9].

Наступним кроком становлення системи забезпечення якості вищої освіти стало набуття чинності Закону України «Про освіту» (5 вересня 2017 р.). Відповідно до ч. 2 ст. 41 (частина 2) складниками системи забезпечення якості освіти визначено: «систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); систему зовнішнього забезпечення якості освіти; систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти» [6].

У 2018 р. відібрано 22 члени та затверджено склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Верхньою межею умовно виокремленого нами етапу є 2019 р. – призначення керівного складу Національного агентства (13 лютого 2019 р.), затвердження «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (11 липня 2019 р.), проведення перших акредитацій експертними групами національного агентства.

З 2020 р. розпочався сучасний етап розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, що забезпечує тяглість процесів забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності.

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні та 2022–2032 роки» (2022 р.) [10] констатовано про недостатність розвитку системи внутрішнього забезпечення якості освіти та виявлено основні слабкі сторони діяльності закладів вищої освіти.

Повномасштабна військова агресія РФ проти України змінила політичні, соціально-економічні, культурно-освітні реалії. За період війни у 2022–2023 рр. постраждало майже 3800 закладів освіти України, серед них 331 заклад повністю зруйновано, 3450 закладів частково пошкоджено [4, с. 38].

У «Доповіді про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2023 році» [1], підготовленій Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, зазначено, що «заклади вищої

освіти усвідомили необхідність розробки та послідовного запровадження внутрішніх політик забезпечення якості вищої освіти, постійного моніторингу освітніх програм, вивчення найкращих практик, аналіз типових проблем і дотримання основних принципів та настанов ESG 2015» [1, с. 4]. За результатами діяльності Національного агентства у 2023 р. «за повною процедурою акредитації розглянуло 1561 освітню програму (за 2022 р. – 904 ОП, у 2023 р. – на 57% більше), з них 746 – за освітнім рівнем магістра (422 у 2022 р.), 609 – за освітнім рівнем бакалавра (у 2022 р. – 306), 191 – за освітнім рівнем доктора філософії та доктора мистецтв (у 2022 р. – 148), 28 – молодшого бакалавра (15 – у 2022 р.)» [1, с. 34].

Зважаючи на інфраструктурні руйнування, міграцію та внутрішнє переміщення значної кількості викладачів і здобувачів вищої освіти, набули актуальності питання реформування мережі закладів вищої освіти, забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Обґрунтовано періодизацію розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, яка охоплює такі етапи: початковий (1991–1999 рр.) – інституційного структурування національної системи забезпечення якості вищої освіти; адаптаційний (2000–2010 рр.) – упродовж якого задекларовано та узгоджено із принципами та засадничими ідеями Болонського процесу нормативно-правове забезпечення якості вищої освіти; формувальний (2011–2014 рр.) – передбачав організаційно-нормативне оформлення долучення України до Болонського процесу; модернізаційний (2015–2019 рр.) – характерними ознаками якого стало утворення та запуск діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; започаткування проведення акредитацій освітніх програм; становлення внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти у закладах вищої освіти. З 2020 р. розпочався сучасний етап розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

У подальших дослідженнях необхідно звернути увагу на стратегії забезпечення якості освітньої діяльності закладами вищої освіти України в умовах сучасних викликів і загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2023 році. URL: <http://surl.li/ukxwtg> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Кірдан О. Л. Виклики та перспективи розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2017. Вип. 16. С. 277–283. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/6789/7818>
3. Кірдан О. Л., Кірдан О. П. Механізми забезпечення якості та ефективності освітньої діяльності в університетах України у контексті євроінтеграції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Спецвипуск Євроінтеграція*. 2022. Ч. 1. С. 145–149. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.27>
4. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/serp_konf_2023.pdf (дата звернення: 10.04.2024).
5. Про вищу освіту: Закон України від 2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: постанова КМУ від 7 серпня 1998 р. № 1247.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
8. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.
 9. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. 32 с.
 10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2024).

REFERENCES

1. Dopovid pro yakist vyshchoi osvity v Ukraini, yii vidpovidnist zavdanniam staloho innovatsiinoho rozvytku suspilstva u 2023 rotsi [Report on the quality of higher education in Ukraine, its compliance with the tasks of sustainable innovative development of society in 2023]. URL: <http://surl.li/ukxwr> [in Ukrainian].
2. Kirdan, O. L. (2017). Vyklyky ta perspektyvy rozvytku systemy vnutrishnoho zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini [Challenges and Prospects for the Development of the Internal Quality Assurance System in Higher Education in Ukraine]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. Uman, issue 16, 277–283. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/6789/7818> [in Ukrainian].
3. Kirdan, O. L., Kirdan, O. P. (2022). Mekhanizmy zabezpechennia yakosti ta efektyvnosti osvitnoi diialnosti v universytetakh Ukrainy u konteksti yevrointehratsii [Mechanisms for ensuring the quality and efficiency of educational activities in the universities of Ukraine in the context of European integration]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Spetsvyppusk Yevrointehratsiia, 1, 145–149*. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.27> [in Ukrainian].
4. Osvita i nauka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vyklyky, rozvytok, povoienni perspektyvy. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk [Informational and analytical collection “Education under martial law: challenges, development, post-war prospect”] (2023). URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/serp_konf_2023.pdf [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”] (2014). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”] (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro rozroblennia derzhavnykh standartiv vyshchoi osvity [On the development of state standards of higher education] (1998). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
8. Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad [Development of higher quality assurance system in Ukraine: information-analytical review] (2015). T. Dobko, I. Zolotaryova, S. Kalashnikova et al. Kyiv: DP “NVTs “Priorytety”” [in Ukrainian].
9. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)] (2015). К.: ТОВ “Поліграф плюс” [in Ukrainian].
10. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [in Ukraine].